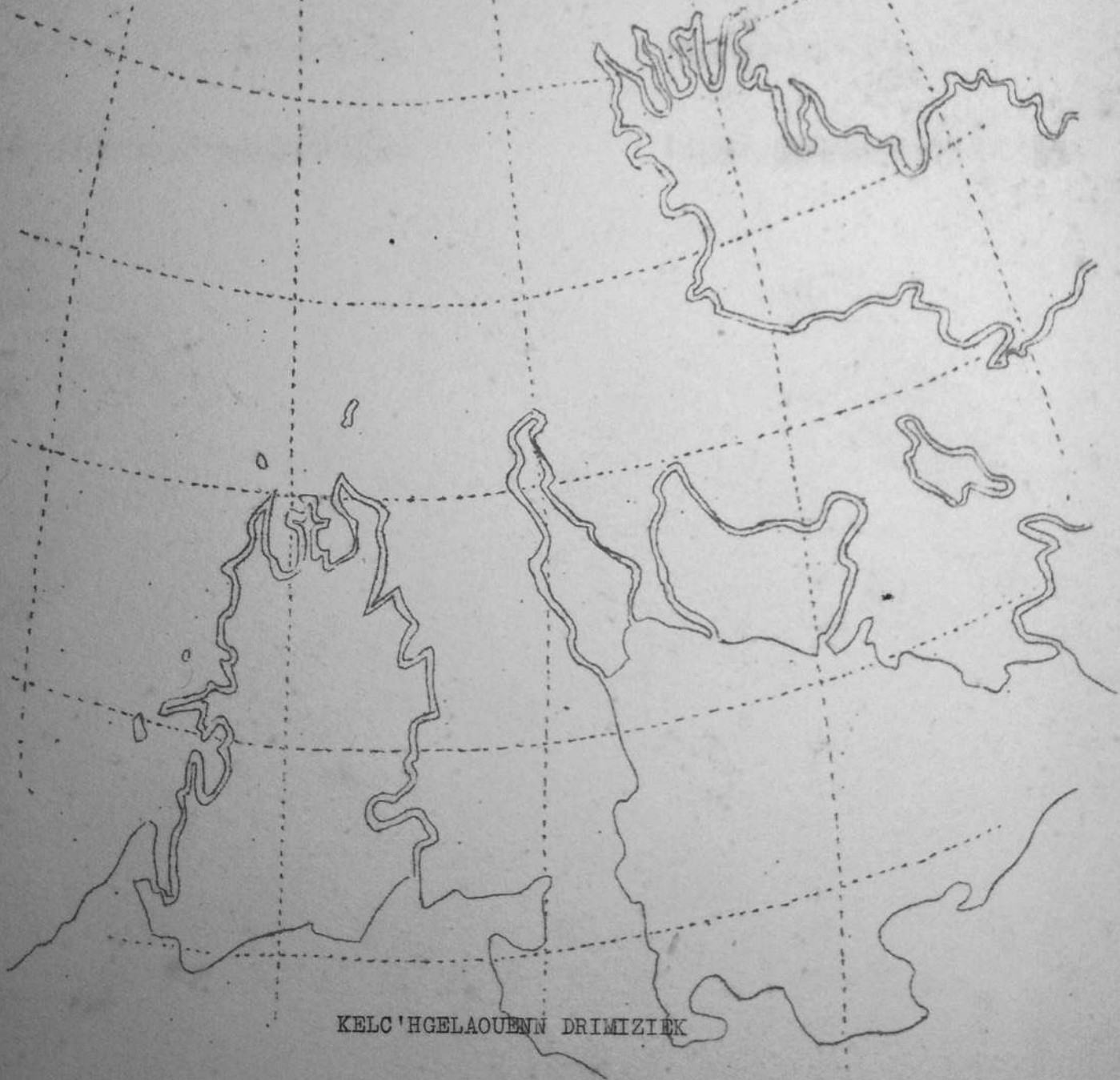

Niv. 3

Trede Trimiziad 1954

HOR YEZH

KELC'HGELAUBENN DRIMIZIEK

EMBANNET GANT **AL LIAMM**

HOR YEZH

Kelaouenn drimiziek

"Ar bobl a zalc'h d'he
yezh a zalc'h en he dorn
alc'hwez dor he c'harc'ha

F. MISTRAL

Priz an niverenn: 50 sk.

Komanant bloaz: 500 l.

Pennskriver: J. PIETTE, No. 6, 38 mins Coch, Estate, ABERYSTWYTH, Wales.

Teñzorier: P. DENIS, Le Ris, QUARNENEZ K.R.P. 1499-51 Roazon.

EMBANNET GANT "AL LIAMM"

KENLABOURAT

Degemer mat a zo bet graet d'Hor Yezh gant lennerien Al Liamm, ha kalz anezho a zo deut da vezañ he lennerien ivez. Trugarez d'ar fiziñs o deus lakaet ennomp, e c'hellomp reiñ hiziv un niverenn foun-nusoc'h eget an div gentañ.

Hogen, mar gellomp, e karfemp ober eus Hor Yezh estr eget ur gelaouenn. Karout a rafemp e teufe da vezañ ur greizenn a studi, ha, muioc'h ha gwelloc'h, ur greizenn a genstudi. Pep lenner a c'hell dont da vezañ ur skriver ivez. Arabat krediñ ez eo ret bezañ akuit war ar yezhoniezh evit-se: e-kichen ar studiadennoù gouiziek diwar-benn ur rannyezh pe ur skrid kozh e vo lec'h bepred evit rolloù-gerioù ha traoù all, dilorc'h hogen talvoudus, ha dreist-holl evit KELEIER. Stad ar brezhoneg en iliz ho parrez pe e skol ho kêriadenn, penna-douigoù brezhonek moulet war kelaouennoù bihan lec'hel, skritelloù brezhonek peget amañ pe ahont - kemendall a draoù mat da c'houzout ha da reiñ d'ar re all da c'houzout. N'eus netra dister pa vez kont eus ar brezhoneg.

Na ve ket kennebeut e vije chalet al lennerien evit reiñ o ali war ar pezh a embannomp - pe a-zivout ar yezh pe a-zivout an danvez. Taolent pled avat: an difazier a c'hell faziañ, hag an oberour a resonto marteze evit difenn e venozioù pe e yezhadur. Diwar ar vreuradeg-se ne darzho ket ar sklêrijenn marteze, hogen pep hini en devo tro da zeskiñ un dra bennak, diwar geñveriañ e abegoù gant abegoù ar re all. Reiñ abegoù, evelato, n'eo ket klask abeg: ar SEVENDED, ankounac'haet re alies ganeomp (pelec'h e vefemp bremañ, m'hor bije implijet a-enep hon enebourien an nerzh hon eus foranet d'en em regiñ etrezomp abaoe tregont vloaz ?), a vo amañ ur reolenn strizh. An arguzennoù a-du pe a-enep a vo embannet; an traoù digourtes ne vint ket.

Pep hini a rank bezañ kiriek evit ar pezh a skriv. Ar skridoù kaset deomp ne vo cheñchet netra enno (nemet e vije fazioù anat a zievezhded), hogen gwazh a se d'an oberour ma kav tud evit klask trouz outañ ! Pe gwell a se marteze, gant ma vo graet bepred en un doare keneilek (Kement-se, evel just, ne dalv ket evit an doare-skrivañ. "Zedachek"-strizh e vo Hor Yezh, ha poan gollet e vo kas deomp ur pennad skrivet en un doare all en ur lavarout: "mirit mar plij an doare-skrivañ am eus graet gantañ").

Ha fiziañs hon eus e c'hellimp buan kemer da c'her-stur hini "Breuriezh-Veur ar Brezhoneg":

War-raok bepred, a-stroll,
Gant reizh, 'vit mad an holl.

H O R Y E Z H .

=====
"MONT D'AR GÊR"

E brezhoneg e lavarer e kêr, mont da gêr, hep ger-mell, hag er gêr, mont d'ar gêr, gant ar ger-mell, en ur reizh da kêr ur ster disheñvel, hini ar saozneg home.

An hevelep tra a gaver e kerneveg ha kembraeg gant ur ger disheñvel, tre (kn.), tref (kb.), an hevelep hini evel just hag hon trey (hengeltieg treba). Mos tre, mynd adref, hep ger-mell, a dalv "mont d'ar gêr"; mos dhe'n dre, mynd i'r dref, gant ar ger-mell, a dalv "mont da gêr". Teurel pled, kouslkoude, ez eo eilpennet implij ar ger-mell, e-keñver ar brezhoneg: gant ar ger-mell eo e talv tre(f) kement ha kêr. Evit "bezañ er gêr" e lavarer e Kerneveg yn-tre, hogen e kembraeg e reer gant ur ger deveret, cartref (talvoudegezh car- n'eo ket sklær).

Ar ger iverzonek evit "kêr" a zo disheñvel diouzh ar re kernevek ha kembraek kenkoulz ha diouzh ar ger brezhonek: baile (hengeltiek *balio-). Hogen lavarout a reer ivez sa bhaile "er gêr", abhaile d'ar gêr".

Ar pep heverkañ eo n'eus darempred ebet etre ar gerioù kêr, tref ha baile. Seul dudiusoc'h eo o deus pep hini diouzh e du kemeret ar ster "home". Ur skouer vat a "genduegezh" etre ar yezhoù keltiek.

=====
"N'eo ket hepken hor sevenadurezh vroadel a zo stag he zonkadur ouzh hini ar yezh, hogen ivez hor buhez evel pobl. Bevañ a-gevret gant ar yezh a raimp; pe gouezhañ a-gevret ganti".

M.A. CASTRÉN
tad ar studioù finnek
en e gentel gantañ e Skol-Veur Hel-
sinki, 1851.

ENSKRIVADURIOU BREZHONEK

(diwezh)

PENMARC'H, K.

En Eliz Sant Nonna, an enskrivadurioù-mañ:

O HANIOU A JOMO SKRIVET DOUN EN HOR C'HALON

DOR AR ROZERA

SANT NONNA PEDIT EVIDOMP

DOR SANT NONNA

DOR SANTEZ THUNVEZ

DOR DAL

DOR AR VADIZIANT

War ar c'hefioù: ALUZENN AR C'HORAIZ

DINER AN ILIZ
KEF GOULLOET BEMDEIZ

Er vourc'h, war dor un ostaleri: Cafe an Ty Koz

E Sant-Per, war un ti-kenwerzh: Traou mad

PENWENAN, T.

Eliz S. Nikolaz, Bugelenn Sant Nicolas, pedet evidomp

PLEGAD-GWERAN, T.

War ur bez, e lizherennoù gotek:

Vincant ar Bras
A PER Ar BRAS
Maro 1610

PLISTIN, T.

En iliz, dindan skeudenn Sant Eflenn, war ur blakenn varmor gwenn:

ANAOUDEGEZ VAT
DA ITRON VARIA BLISTIN
EUR BUGEL KARANTEZUS

War ur banniel: ZANT ERVOAN
PEDET EVIDOMP

War ur werenn livet nevez:

Santez Anna mamm ar Werc'hez ha mamm ar Vretoned

(Bez' ez eus kalz gwerennoù all gant enskrivadurioù brezhonek en iliz Plistin: mat e vez d'ul lenner o dastum)

E Pont-Menoù, war hent Lanveur da Blistin, war sichenn urgroaz keltiek e greunvaen roz:

ZAVET AN I A VIZ KERDU 1942
WAR GOULEN
MARIE JOSEPHE NEDELEC
MARVET AN 3 A VIZ KERDU 1941
GANT
E FRIED JEAN TASSEL
HAG HO BUGALE

FLOARE, K.

E chapel Sz Anna: SANTEZ ANNA HOR PATRONEZ
HOR SIKOURIT EN DANJER

War vonument ar re lazhet er brezel:

O C'HOUI OLL HAG A DREMEN
N'HO DIJONJIT BIKEN

FLOBANALEG, K.

Er vered, war bez ur c'houer anvet Jakez Ricou:

Mervel a zo red
Quiteat Doue n'eo ket

PLOEZAL, T.

(S. notenn dindan BREST: bannieloù en iliz)

PLONEVEZ-PORZHE, K.

Sz Anna ar Palud, war ar voger izel o kelc'hiañ an aoter nevez savet e-maez an iliz:

+ 13-6-1948 J. THOMAS person
Y. AR ROUZ m'êr Y. FERTIL flabig
R. LEGRAND ijinour / PERENNES
K. AUTRET mansoner / kalvez

*FLOUARZEL, M.

Plakenn war un ti bras, Bali an Tregont (hent Josilin):

.....
CROEZ 'er BLEY

(Al linenn gentañ a zo dilennadus a-bell, ha n'heller ket tostaat ouzh an ti, a zo en ul liorz vras. Al lec'h a zo anvet La Creis au Loup e rannyezh ar vro).

PLOUENAN, L.

Skeudenn I.V. Kerellon:

Introun Varia Kerellon
pedit evidomp

PLOUGASTELL, K.

Er c'hroazhent a zo etre hent an Treizh hag hent nevez ar pont, ez eus bet savet e 1930 ur groaz a zo merket kement-mañ war ar sichenn anezhi:

SALUD
KROAZ VENNIGET
ENNOC'H HEPKEN
HOR FIZIANS

E-kichen ar pont, war ar feunteun graet ivez e 1930:

IEC'HED MAD

PLOUYANN, T.

War bez an Itron de Saint-Prix: Pedit Doué evit-hi

*PLOULANN-VEUR, M.

Anv ur c'hafedi er vourc'h: Café Breiz-Izel

PLOURIN, T.

En iliz ez eus ur skeudenn eus ar Werc'hez (I.V. Plourin), skrivet en-dro dezhi e lizherennoù aour:

(Tu-dehoù)

INTRON VARIA PLOURIN
HOR PATRONEZ

(Tu-kleiz)

PEDIT EVIDOMP

War ar bôlz-kañv ez eo skrivet, war un tu

HO PET TRUEZ OUZIN. HO PET TRUEZ OUZIN C'HOUI
DAVIANA VA MIGNONET (JOB 19)

War an tu all:

SIOAS HON DILESEL A RIT. EN HAN DOUE HOR SICURET

War unan eus ar bannieloù a vez douget er prosesionoù:

SANTEZ PHILOMENA PEDIT EVIDOMP

hag en tu all CALOUN SAKR A JESUS SAVETEIT AR FRANS

PLOUVAGOAR, T.

En iliz, war ur banniel: Zant ERVOAN, pedet evidomp

War ar maen staget ouzh moger an iliz en enor soudarded ar barrez lazhet er brezel:

KENTOC'H MERVEL, SOUZAN BIKEN

War di ar "Cantine" dalc'het gant ar Seurezed:

TI ZANTEZ ANNA

PLOUVIAN, L.

War bez Laurent Richard

Enori Doe
meli Doé
Carret Doe 1555

(Suezhus a-walc'h an doare-skrivañ-se e 1755. Ret e vefe gwiriañ ar bloavezhiañ)

PLOUVORN, L.

En iliz, war ar marc'h-bez:

PEDI EVIT AR RE VARO A ZO EUR BOAZAMANT SANTEL HA TALVOUDUS

(N'eo ket sur an adskrivadur)

PLOUVOUSKANT, T.

War ur voger er vourc'h:

BREIZ NEVEZ
TI AR Y'OUANKIZ SEDER
HENT AR C'HASTELL MEUR

Skritell war hent ar C'hastell Meur:

BREIZ NEVEZ
TI OSTIZIEN

War ur groaz e S. Goneri:

Me ho salud, Kroaz vinniget

FLOZEVED, K.

War monumant 1914-1918

DA GAREL HON EUS BRO-C'HALL BETEK MERVEL

E Chapel an Dreinded:

ITRON VARI' AR CHRAS

PLUDUAL, B.

En iliz, war ar gador-brezeg, ez eus teir skultadenn war ar panel loù. An hini gentañ o skeudenniñ ur vacuez ur gegel ganti en he dorn, he zavañcher damsavet a gouez diouti bleunioù; e harz he sroid ez eus un oan en e c'hourvez. A-zioc'h he fenn ur gurunenn. Dindan ar skeudenn ar c'homzoù-mañ: AN ENV

An eil skultadenn a ziskouez H.S.J.K. o tougen e groaz; skrivet eo dindan AN AVIEL

An drede kizelladenn o taolennañ un ael, un drompilh gentañ en e zorn AN VARN

En tu-all d'ar c'heur, ouzh ur pilier a-dal d'ar gador-brezeg, un daolenn varbr, en eñvor d'ar soudarded lazhet er brezel. E krec'h ar blakenn ez eus gerioù gallek, met en traon emañ ar c'homzoù-mañ:

DOUE DA REIN D'HE HE VARADOS

Dindan an tour, a-us d'an nor-dal, ez eus skoued un noblañs ben-nak gant gerioù-stur brezhonek, met n'em eus ket gallet o lenn.

PLUIGNER, W.

War bez Job er Bayon, e lizherennoù aour:

Amen é ma Job er Gléan
e hortoz er barn devéhan
Peah ha Barouiz d'é inean

-:-:-

Lavar kaer bro Guéned
Getou zou bet saüet
ken ihuel
ma chomou pé l amzer
Inour, skuir vat ha gloer
Breih-Izel

PONDIVI, W.

War talbenn an ostaleri Le Magueresse, a-dal d'an ti-hent-houarn, e oa gwechall e pikoloù lizherennoù:

KEGIN VAD MAGUERES
D'AN OLL ZO MAGEREZ

Adprenet eo bet an ti gant unan all hag en deus lakaet/adlivañ an talbenn; koulskoude e c'heller c'hoazh damwelout al lizherennoù dindan al liv, hep dont a-benn da lenn pa n'eur ket kemennet.

(Heurel pled ez eo an enskrivadur e KLT ha n'eo ket e gwenedeg. An tiegezh Le Magueresse a oa eus Kernev, a gredan).

PONT-'N-ABAD, K.

War ar c'hastell eo skrivet war ur blankenn, da heñchañ an dud war-du ar patronaj.

TI YAOUANKIZ

"Gwelet em eus war ur c'harr-tan bras: Rouannez an hent."

PORZHPODER, L

War un ti kenwerzh: TI BREIZ

War un ti-hañv: LONK AVEL

En iliz, war gef Santez Anna: EVID SANTEZ ANNA

POULDAUD, K.

Skritell peget en ur stal-butun:

ALI

Ar butun a vo lodennet bep miz d'an 3, d'an 13, d'an 23.
Poan gollet vo deoc'h e c'houlenn eun devez all.

War dor ur mestr-skol:

SERRIT AN NOR MAR PLIJ

REDENE, W.

War dor gostez an iliz:

N.D. de LORETTE
PEDIT EVIDOMP

*REDON, W.

War dalbenn ar maerdi ez eo kizellet ardamezioù Redon ha dindano ar ger-stur:

KAER VIHAN, BRUD VRAZ

(E galleg e lavarer "Redon, petite ville et grand renom")

*ROAZON, R.

War talbenn un ti, 15 rue Gambetta:

BLOAZVEZ 1878

War talbenn un ti all, 5 rue de Fougères

TY NEVEZ CROGUEN

hag uheloc'h:

E. JOBBE-DUVAL
MAESTR AN EUFFR
ER BLOAZ 1880

An anvioù tiez: Gwel brao (rue Danton); Doën vraz (rue Bigot de Prémeneu), ha meur a hini all a vije mat o dastum gant evezh.

Rue du Griffon, war an davarn savet en ti kozh anvet e gaou "ti Gwesklen":

TI-KOZ
AMAN E KOMZER
BREZONEG

Perc'hennezed an ti o deus lakaet moulin kartennoù-embann warno (ouzhpenn ur skrid gallek): Traou mat - Traou braou.

Avenue Janvier, lec'h m'emañ bremañ ar c'hafedi "Olympic", e oa gwechall ur c'hafedi all, "La Source", warnañ an enskrivadur-mañ:

AMAN ZO CHISTR
GWIN HA KAFE MAD

ROSKOV, L.

"Bez' ez eus e Roskov kalz tiez dezho anvioù brezhonek reizh ha mat. Soñj am eus eus daou anezho hepken: Va diskuiz ha Bokejou."

ROSPORDEN, K.

War monumant ar re varv:

DOUE HAG AR VRO

War tiez-kenwerzh: Gwestellen an Aven; Gwelloc'h Atao; Darvez kenta (hemañ war di Ar Roue, botoù-lêr-ha-koad)

RUMENGOL, L.

ITROUN VARIA RUMENGOL
MIRIT OUZIMP NA DEIMP DA GOLL

(Ar c'henskriver ne lavar ket resis pelec'h).

SANT-ADRIAN, T.

E-barzh an iliz, dindan delwenn ar Werc'hez:

DI-VLAM A VISKOAZ

War daolenn ar re varv er brezel:

BET SONJ EN HO PEDENNO DEUZ
AR ZOUDARDED DEUZ AR BAROUZ,
MARO EVID DIFEN AR VRO

Dindan un delwenn all:

ITRON A OLL ZIKOUR

SANT-ALAR, K.

En iliz: taolenn-drugarekaat:

Merci a greiz caloun
d'An Aoutrou St Alar
ac d'An Intron Varia
a c'hraz evit beza cavet
al loen a voa dianket
e Daoulas dar 6 a viz Ebrel
1930.

Un Sizunien

Unan all:

Gwerc'hez glorius Vari
o Pet truez ouzin epad va
oll buez ac en heur eus va Maro

Dindan taolennoù ar prenestroù: Mirakl St Alar: Sant Izidor:
Sant Yann: Santez J d'Ark: Santez Genovefa: Sant Paol: Sant
Corantin: Santez tereza ar Mabig Jezus: Santez Clara a Assiz.

War ur skritell: Taolenn Retrejou Spirituel.

SANT-ALLEBSTR, W.

Kroaz war hent Sant-Yec'hann:

REVOU MELET JESUS KRIST

Hevelep enskrivadur war ur groaz all, war an hent eus Sant-Alleustr
d'an N24.

Er vered, war maen-bez ur person:

EN EUTRU J.L. BELLEC
HON PERSON GUEHARAL
1886-1905
E HOULEN GENOH
UR BEDEN

*SANT-BRIEG, B.

War un ti, bali Thiers: Park an Heol

War ur bez e bered S. Mikael:

*SANT-KE, B.

War ur stal gloan: Gloan-kaër

Un toullad anvioù tiez: Ker netra; Kreiz ar run, h.a.

SANT-KLED, T.

En iliz, war ur banniel:

ha war an tu all:

ZANT ERWOAN PEDET EVIDOMP
ITRON VARIA LOURD PEDET EVIDOMP

SANT-EGANTON, T.

War un ti er vourc'h: Ti Henriët hag Erwan, gant banniel Breizh.

E-barzh an iliz: Kentoc'h mervel, dindan ardamezioù Breizh.

War monumant ar re lazhet:

D'AR RE'MAN O ANO AMAN WAR AN DELWEN
EO DLEET KARANTE, MEULODI HA PEDEN

Er vered, war bez ur bugelig:

EUN AEL: TUGDUAL MORICE 11 MIZ
KENAVO AELIG KOANT, TUAL BIHAN KARET
KEIT MA VEMP EN BUHE NE VI KET ANKOUAET

SANT-YEC'HANN-BREVELE, W.

War groaz ar Pouldu (ar gêriadenn vrezhonek diwezhañ war hent Josilin):

JESUS M'HOU KAR
A GREIZ ME HALON
1931

War skol gristen ar baotred:

SKOL KRISTEN

En iliz; war bazennoù an aoter:

Kentañ pazenn: KARANTE
Eil pazenn: GORTOZ
Trede pazenn: FE

A-gleiz an aoter:

O INTRON VARIA, JOJEB, JOACHIM HAG ANNA
TOSTAN KERENT DE JESUS, GROEIT MA VEIN
UN DE EURUS, ER BARADOUIZ GET JESUS

Hevelep tu, e lizherennoù bras aour ha ruz:

PEDET EIT OMB SANTEZ MARI GUIR VAM DE ZOUÉ
MAM HA GUERHIEZ GUERHIEZ PERPET

A-zehoù d'an aoter:

SANTEZ ANNA PEDET AVEIT OMB

SANT-JILI-AR-C'HOADOU, 1.

E porched kreisteiz an iliz, aous da zelwenn ar Werc'hez (Itron Varia 'n Delivrañs):

DEUT OLL DAM C'HIOUT

A-us d'an daolenn en envor ar re lazhet, dindan ardamezioù Bro-C'hall:

DOUE DA VIRO FRANZ

ha dindan ardamezioù Breizh:

GREITOUR BIKEN, KENTOC'H MERVEL

E chapelig Santez Anna, livet war ar moger a-us d'an delwenn:

SANTES ANNA PEDET EVIDOMP

SKAER, K.

War un ti-kenwerzh: Tv CH'orn

E Koadigoù, etre Rosporden ha Skaer, ez eus un delwenn eus ar Werc'hez Santel, ha war ar sichenn anezhi ez eus kement-mañ:

diouzh tu ar Reter:

Pellañt diouzomp

PEP DROUK

Goulennet

evidomp

PEP MAD

+

diouzh tu ar C'hornog:
(tu an hent)

ITRON Varia

GANVET

ENORET

e ilis plas-caër

NI HO S' LUD

+

1866

diouzh tu ar C'hreisteiz:

Mamm Doue

hac hor mam

pedet evidomp

S. COURET

ahanomp

(ur faoutenn a zo war
an I)

diouzh tu an Hanternoz

GOESTLA
a raomp doch
Ni hac hor bro
Graet
MA VEMP
EURUS
EN DOUAR
hac en env
+

E-tal an delwenn-se, ur bonn skrivet warni (hogos diverket):

evit
ITRON
VARIA
PLASKAER

Chapel Plaskaer a zo e-kreiz ar parkeier, un tri c'hant metr
alehont, un hent fall o kas dezhi. War he zalbenn e lenner:

SIVET A NEVEZ GANT PARREZ SKAER
D'AN ITRON VARIA G'NVET PE GAN-VENN
JOSEPH BILLON PERSON 1866

hag en diabarzh:

Induljansou bras roet gant hon tad
santel Pie nac da bardon Sant Isidor,
da bardon an Itron Varia Plaskaer 1868.

AR SENT, W.

War ur bez:

Ama é c'hortoz er
Resurrection eo lignez er
Guern: Renan er Guern 1824-1905
Thérèse Moizan 1874-1909
pedet evit hi

En iliz, war ur banniel: diouzh un tu:

SANT SAMUEL
PATROMB ER BARREZ
PEDIT EVIT OMB

ha diouzh an tu 'rall:

SANTEZ ANNA
ROUANNEZ HOR BRO
HOU PET TRUEZ OUZOMB

Hent ar Groaz a zo skrivet penn-da-benn e brezhoneg.

SENTEVE, W

"War an hent bihan a va eus Meukon da Senteve, en ul lec'h anvet Trehont-Meukpn (e parrez Senteve, daoust maz eo tostoc'h ouzh Meukon), ur wech treuzet an hent-houarn, war bevonn an hent ez eus ur c'halvar kozh, gant engravadurioù war blakennoù maen-mapr.

En a-raog: ER MEIN E UZOU
ER FE E BADOU

En tu kleiz: EN INOUR D'ER SALVER
EN DUD AG ER HARTER
1910

En tu dehou: KIZELLET DRE
J. CADORET
AR ER HORNAD

SERVEL, T.

Er vered, enskrivadur-bez savet gant Paotr Juluen:

SERWELIZ, GRIT AMAN̄ EUR POZ.
'VIT AN AO. HERVICU, HO PERSON KOZ,
KEN DOUS HA KEN KARANTEZUS,
LAVARIT PEDENN DA JEZUZ.
E-PAD SEITEK BLOAVEZ AMAN̄
(1919-1936)
EN DEUS POANIET DIOUZ E WELLAN̄
DA GAERAT HOC'H ILIZ, DA REN HOC'H ENEOU,
'VIT BEZA ERRU-MAT GANT ST PER, EN NENVOU.

PAOLE, L.

War ti-skol S. Maodez (skol gristen ar baotred):

Dre zourn Doue gant sikour an Dud vat

*TOULON, BC'H.

War ur c'haffedi e-kichen ar Quai Cronstadt: Diskenn bugale ar vro.
(S. ivez notenn dindan BREST: kafedi all e-kichen ar post).

TREBOUL, K.

War monumant ar re varv:

LAVAROMP AMA EUR BEDENN EVIT AN DUD MA
MARO ER BREZEL

En iliz, e-harz delwenn Sz Anna:

D'HOR MAMM SANTEZ ANNA NI VO FIDEL BEPRET

Anvioù tiez: Ty Corn, Ker Breis-Izel, Ker Armor, Avel-dro, Ker Guen, Ty-Mao, Long-Mél (Lonk avel), Pors-Kerrec, Ker Glaz, Gwel Caër, Treis-Guen, Ker Coulinec, Ty Corentin, Land-Breiz (Lann), Ar Pen-Ty, Ker Roch, Pen-Ar-Menez, Menez Radennec, Ty Bihen, Menez-Rohou, Ar Menhir, An Oaled, Da Horn Mad (D'ar C'horn Mat, ostaleri), Maner Bihan, Ker-Is, Castel Bihen, Lochennik, Ker Huella, Ker-Za-Yan (Ker Sant Yann), Menez Rhulaz, Kist Iliô, Ar Gwir Repoz, Neiz-Bihan, Roz-Avel.

Anvioù bigi: Ouarn Bihen, Dem-Dey (Deomp dezhi), Avel-Vras, An daou vreur, St Yann Badézour, Allès da gredi, Sant Per.

TREDRAEZH, T.

War bez an Ao. Y. Durand, 1921:

EUR beleg a dle mervel heb pec'hed, heb dle hag heb arc'hant.

TREGLANVIZ, T.

En iliz, war gef an Anaon, e lizherennoù gwenn war ar c'hoad du:

EVIT AN ANAON

War banniel Sant Erwan:

NA NEUZ KET E BREIZ
NA NEUZ KET UNAN
NA NEUZ KET EUR ZANT
EVEL ZANT ERVOAN

TRELEVENEZ, K.

War bez Hamon Huon: Birviquen.

TREMEVEN, T.

En iliz, war ar voger a-us d'an aoter: KENTOC'H MERVEL hag
ATO UZ D'IT.

TREVEREG, T.

En iliz, ur greaz keltiek skultet e koad gant an enskrivadur:

DOUE HA BREIZ

(N'eus ken)

STUDI UR GER: HEVELEP

(Stagadenn)

Tost da zaou vloaz e oa bet skrivet ar pennad evit Al Liamm, kent dezhañ dont er-maez trumm en Hor Yezh. Klokadennoù, a felle din lakaat ouzhpenn, a chomas war-lerc'h. Setu-i:

I Er gramadegoù.

E Gramadeg an Tad Gregor a Rostrenen (1738) ne gavan ket meneg eus hevelep. Edan talbenn "Des Pronoms impropres" ne veneg ket ar ger "tel", a vizie gortozet "hevelep" evitañ.

Evit "le même, la même" e ro: ar mémès: ar vémès (p. 73). Ger all ebet.

E Gramadeg an Ao. Klerg (1911) e kavan: "Même, précédé de l'article, se rend par hevelep: le même homme, an hevelep den - Le langage populaire emploie memes: ar memes den (p. 58). Merzhit mat ne lavar ket "a-wezhioù" na zoken "peurvuiañ". Anat eo e lavar ar bobl memes dalc'hmat.

Koulskoude, el linenn war-lerc'h e kavomp: "L'adjectif un tel se rend par eun hevelep, eur sort qui se placent devant le nom", h.a. Amañ ne lavar ket e vizie dianav d'ar bobl ur ger bennak.

E Gramadeg R. Hemon ne gavomp ken nemet le même: an hevelep.

II Er skridoù.

Kavout a reer ar ger hevelep e meur a skrid. N'em eus studiet da gentañ nemet unan, rak ma vennen sevel ur studiadenn diazezet dirall war ur skrid brezhonek gwirion ha poblek-rik.

Setu un nebeut degouezhioù, kentelius holl anezhe:

1. Tad (kabusin) ar brezhoneg chimik.

E Buhez Sanctes Cathell e kaver meur a wezh ar ger "hevelep". Ar skridig-se a voe troet war-dro ar bloaz 1575 diouzh Legenda Aurea Iacobus a Voragine, ~~en ur brezhoneg saout~~, en ur brezhoneg saout ken na c'heller ober eus an tad kabusin a eure al labour "Tad ar Brezhoneg Chimik". Studiet eo bet ar vuhez-se ganin dre ar munud a-benn sevel un destenn doktorelezh. Ret eo lenn ar skrid (Loth, Chrestomathie, p. 288) evit meizañ pegen divrezhonek eo, penn-da-benn.

Div wezh hepken e kaver hevelep gant ur ster tost d'ar ster boutin, met e gwirionez troet ger evit ger eus an dro-lavar gallek:

...ordrenet oa an rodou man evelep feczon: "de telle manière", e-lec'h "kement-mañ" e brezhoneg mat.

Pelloc'h e kaver: ...a froesas an holl rodou se quant hevelep impetuosite maz voe lazet peuar mill payen: "avec une telle impetuo-

sité que..." Dres evel pa vizie difluket an "hevelep"-se war-eeun eus ar geriadur evit ijinañ un dro-lavar "disteñget", rak ma kave d'an troet ne oa ket "sapiens" a-walc'h e barlant.

Pemp gwezh c'hoazh e kaver hevelep, dalc'hmat gant ar memes tro-lavar chimik:

1. - ne galle quet respōnd dezy, hevelep en fin... ez deuz da lavaret dezy...
2. - ez vihont oll abahysset, evelep na gouzient petra o deffoye da lavaret...
3. - hevelep omp laqueat ganty en admiration na credomp...
4. - hevelep gant e furor ma'z gourhemenas...
5. - hevelep na guellez quet he aznavoult.

Anat eo en deus savet an troer ar pemp frazenn-mañ diwar patrom ar frazenn meneget uheloc'h. Gant ur stumm frazenn brezhonek-rik e vizie bet bep gwezh "ken na".

2. An Aotrou Gwegen.

Mil bennozh a zellez an Ao. Tangi Gwegen, "belec hac organist", hag en deus miret deomp an "Nouvelou Ancien". Met e Virouer a confession, embannet er bloaz 1621, zo ivez ur skouer admirapl eus brezhoneg chimik hor rummadoù gouizieek. Lennit mar plij ar pajennoù 297 ha 298 e Chrestomathie Loth. Un dudi.

Div wezh e kaver er pennadig-se ar ger "hevelep":

1. - evel pan ve me ma hunan, en deffe y gret gand un hevelep volontez ma 'z quaren ez ve quals davantaig...
2. - An hevelep tra, ma Doue, a goulennaff diouzoch euit quement den so en bet...

Ar skouer kentañ, d'am meno a zeu war-eeun eus Buhez Sanctes Cathell. An Ao. Gwegen a gare al levrioù kozh; kavout a rae mat ar brezhoneg "sapiens" a oa bet moulet hanter-kant bloaz en e raok. Koulskoude e ouie ar brezhoneg gwelloc'h eget e batrom hag en deus skrivet "un hevelep"; pezh na vir ket ouzh an dro-frazenn bezañ divbrezhonek.

An eil skouer, avat, a seblant bezañ dres evel ma skriver e Gwalarneg. Met diouzh ar skouerioù all e c'heller kompren eo "an hevelep" amañ, evit "ar seurt", ar c'houlz", hag ez eo deuet an an, gemell resis, diouzh heñvelder gant "ar seurt", "ar c'houlz".

3. An Aotrou Kiger.

Ur skouer c'hoazh eus an hevelep a gaver el levr Dictionaer ha collocou gallec, brezonnet ha latin, diviset en teir queufren, gant Guillaume Quicquer, e Rosko, embannet er bloaz 1632. Setu al lavarenn (AN V. chabistr):

"Certen, gaou bras hoch eus, terry an hevelep compaignunez man".
E galleg: "Certes, vous avez grand tort de rompre si bonne compaignie".

An Ao. Kiger, eta, a dro e-hunan "an hevelep" gant "ar c'houlz":
reizh-mat eo, met ret eo kaout skiant arlivioù hor yezh. Un dro-lavar
divoas a c'hell reiñ kalz muioc'h a nerzh d'ar prezeg. Ha divoas eo,
dres, ober gant ar ger-mell rësis dirak un anv-gwan (amañ eo hevelep
anv-gwan). Ar memes diforc'h hon eus etre "un hevelep kompagnunezh"
hag "an hevelep kompagnunezh" evel etre "neb a venn, a c'hell" hag
"an neb a venn, hennezh a c'hall".

Kendastum.

N'eus kemm ebet en hor c'hendastum kentañ: dre fazi eo bet la-
kaet "hevelep" e-lec'h "memes". Talvezout a ra kement ha "seurt", ha
mar karer kement ha "koulz", "kenkoulz".

Fall-tre eo skrivañ an hevelep evel ma reer bremañ. Zoken fan deo
reizh a-wezhioù, pep skrivagner a rankfe soñjal e vez uzet ar yezh
hag e koll he nerzh, pa reer diouzh boaz gant un dro-lavar divoas.
Petra 'raimp, neuze, p'hor bo ezhomm eus un dro divoas ha kreñv ?
Uzet eo bet hor yezh, ur spont, siwazh, abaoe tregont vloaz, gant
skrivagnerion diampart.

A. J. RAUDE-PENIARTH

Goude-skrid. Laouen e vin o tegemerout evezhiadennoù al lennerion,
ha dreist-holl skouerioù nevez tennet eus levrioù kozh hag eus skri-
doù pobl gwirion. A.J.R.-P., avenue de Bellevue, Lozère-sur-Yvette,
Seine-et-Oise, Bro-C'hall.

DA ZIVANKAÑ EL LODENN GENTAÑ

An oberour hag al lenner d'hon digareziñ evit ur fazi skriver
e lodenn gentañ ar pennad-mañ (Niv. 2, pp. 13-16). Pajenn 14, linenn
12 hag 8 a-raok ar fin, lenn *k^walík (k^w o verkañ ur gensonenn
gorzailhenn). Disoñjet e oa bet tresañ al lizherenn gant an dorn.

=====

S K O L

Skol a zo ur gelaouenn nevez, a zo deut er-maez nevez 'zo he ni-
verenn gentañ. Gouestlet eo da studi ar c'hudennoù a gelennadurezh:
en niverenn-se hon eus lennet gant dudi pennadoù gant A. Ar C'halvez
hagant Herve Konan diwar-benn: Ar brezhoneg er skolioù kristen:
Aergelc'h breizhat er skolioù: Penaos kelenn ar brezhoneg evel eil
yezh Ar c'hembraeg e skolioù Kembre: Levrioù evit ar vugale hag ar
skolioù. Kudenn veur, kudenn pouezusañ ar brezhoneg hiziv an deiz
a zo hini an deskadurezh: emañ ar yezh en arvar mervel a-benn hanter-
kant vloaz anez e vo kelennet evel ma tle bezañ. Setu enta ur gela-
ouenn hag a oa ezhomm anezhi. Gant mall e c'hortozomp an eil niverenn,
prometet deomp evit Nedeleg (Abbé A. Le Calvez, Skol Sant Erwan,
Plouezec, C.duN.)

Traoù ha gerioù

AN AVALOU-DOUAR
(kendalc'h)

Unan eus ar anvioù pouezusañ, an hini a gaver en hor ger "patatez" a oa da gentañ anv ur blantenn vagus all, ar "patatez dous" (Ipomaea Batatas L, heñvel a-walc'h ouzh ar bezvoud), gounezet a bell 'zo er broioù tomm hag anavezet e Bro-Spagn a-raok kavidigezh Amerika. Stumm koshañ an anv, batata, a zo dianav e orin - marteze e teu eus Inizi Hawaii. E-pad ur mare e voe kemmesket e spagnoleg an daou c'her batata ha papa; goude-se e voe renket an traoù e spagnoleg Amerika, a zalc'h hiziv c'hoañ papa evit an avalou-douar ha patata evit ar patatez dous; hogen e Bro-Spagn e voe disoñjet papa (miret bremañ en Andalouzia hepken), ha patata (da lavarout eo batata levezonet gant papa) a gemeras e lec'h (ar stumm reizh batata o vezañ miret evit ar patatez dous). E portugaleg eo deut batata da envel an avalou-douar, ar patatez dous o vezañ anvet batata doce.

Ar gamm-anvidigezh-se a oa aesoc'h c'hoazh e broioù an Hanternoz, e-lec'h ne c'hell ket ar patatez dous kreskiñ: ha gant-se hon eus potato e saozneg (1). Diwar ar saozneg ez eus an norvegieg potet hag ar svedeg potatis (hogen an daneg, ha d'e heul an islandeg, o deus amprestet an alamaneg Kartoffel). Degemeret eo bet ivez e galleg (patate, a vo studiet izeloc'h), ha diwar ar galleg eo tremenet e brezhoneg (patatez): eus ar spagnoleg ez eo tremenet, diwar abeg pe abeg, en italianeg lennegel (patata) hag e gresianeg (patata).

Ar vezhoù keltiek (nemet ar brezhoneg) o deus amprestet ivez ar ger saoznek, en ur e zistresañ mui pe vui. E kembraeg hon eus tatws, unanderenn tatysen (ar gerioù teirsilabennek a zo gwall-duet da goll silabenn gentañ e kembraeg komzet): en iverzoneg práta (Muva), préata (Ulad), fáta (Konnac'ht): e manaveg praase, puddase. Ar skoseg buntáta a hañval bezañ deut rag-eeun diwar batata (pe dre hent ?), ha komprenet eo bet evel bun taghta "gwrizienn eus an dibab": ac'hann an n dic'hortozet-se. Ret eo lavarout ez eus ivez un anv kembraek all daoust ha nebeut anavezet: cloron, diwar clor pe cylor "keler".

Menegomp, evit echuiñ, anvioù deveret eus ar gresianeg bulbos "ognonenn", a gejer ganto e broioù Reter Europa hag a zo bet strewet moarvat gant gresianed hag a ergerzhe an Impalaeriezh turk evit o c'henwerzh er XVII-XVIIIvet kantved. Aet eo ar ger betek e lituaneg, bulvė; hen kavout a reer (pe a raed) e serbeg, bulgareg, oukraeneg (kroazet a-wechoù gant an anv deveret eus Brandenburg), hag e yiddish (boulbes).

War ar gartenn I hon eus klasket diskouezañ en un taol-sell an anvioù implijet e yezhoù Europa - anvioù "lennegel" pe "ofisiel" nemetken. An anvioù-se, evel ma weler, a c'heller renkañ e c'hwec'h seurt: 1) deveret (ez-eeun pe ez-dieun) diwar batata; 2) deveret diwar italianeg tartuffolo; 3) deveret diwar an anv-bro Brandenburg; 4) troet diwar hollandeg aardappel; 5) deveret diwar alamaneg Grundbirne 6) deveret diwar gresianeg bulbos.

ANVIOU AN AVALCU-DOUAR EN EUROPA

- deveret diwar BATATA
- deveret diwar italianeg TARTUFFOLO
- deveret diwar anv-bro BRANDENBURG
- trêset diwar hollandeg AARDAPPEL
- deveret diwar alamaneg GRUNDBIRNE
- deveret diwar gresianeg BQABO Σ

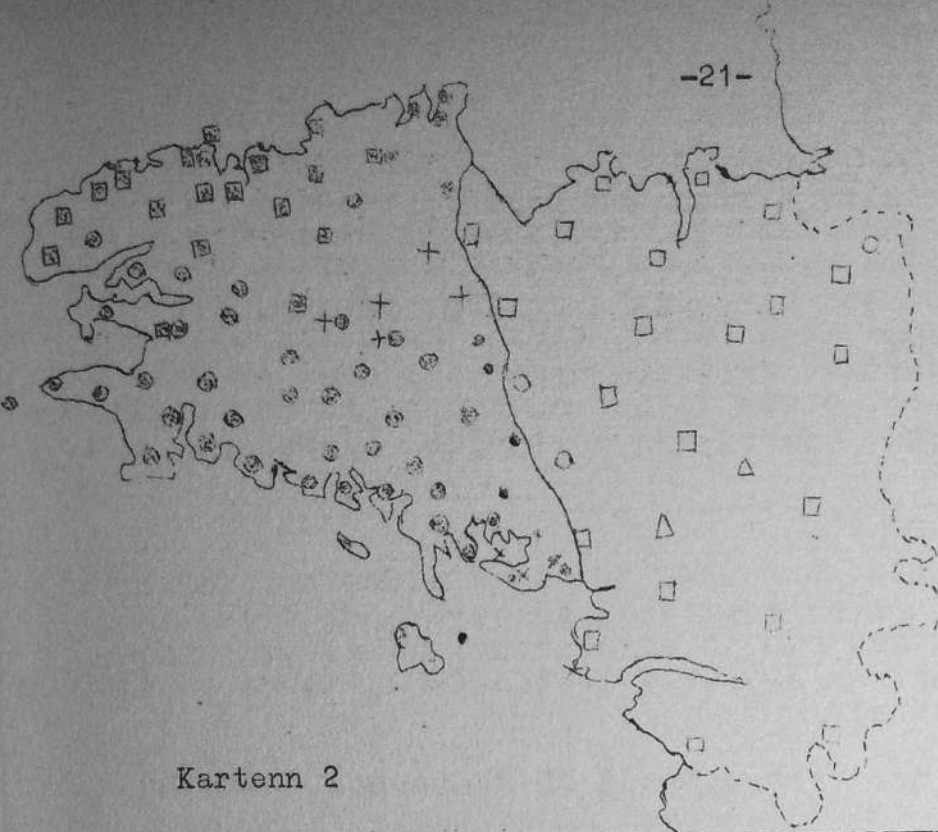
N'eus bet dalc'het kont war ar gartenn-mañ nemet eus an anvioù "lemnegel".

An harzoù etre ar yezhoù a zo re 1939.

Kartenn 1.

- 20 -

ANVIOU AN AVALOU-DOUAR
E BREIZH

Kartenn 2

Brezhoneg

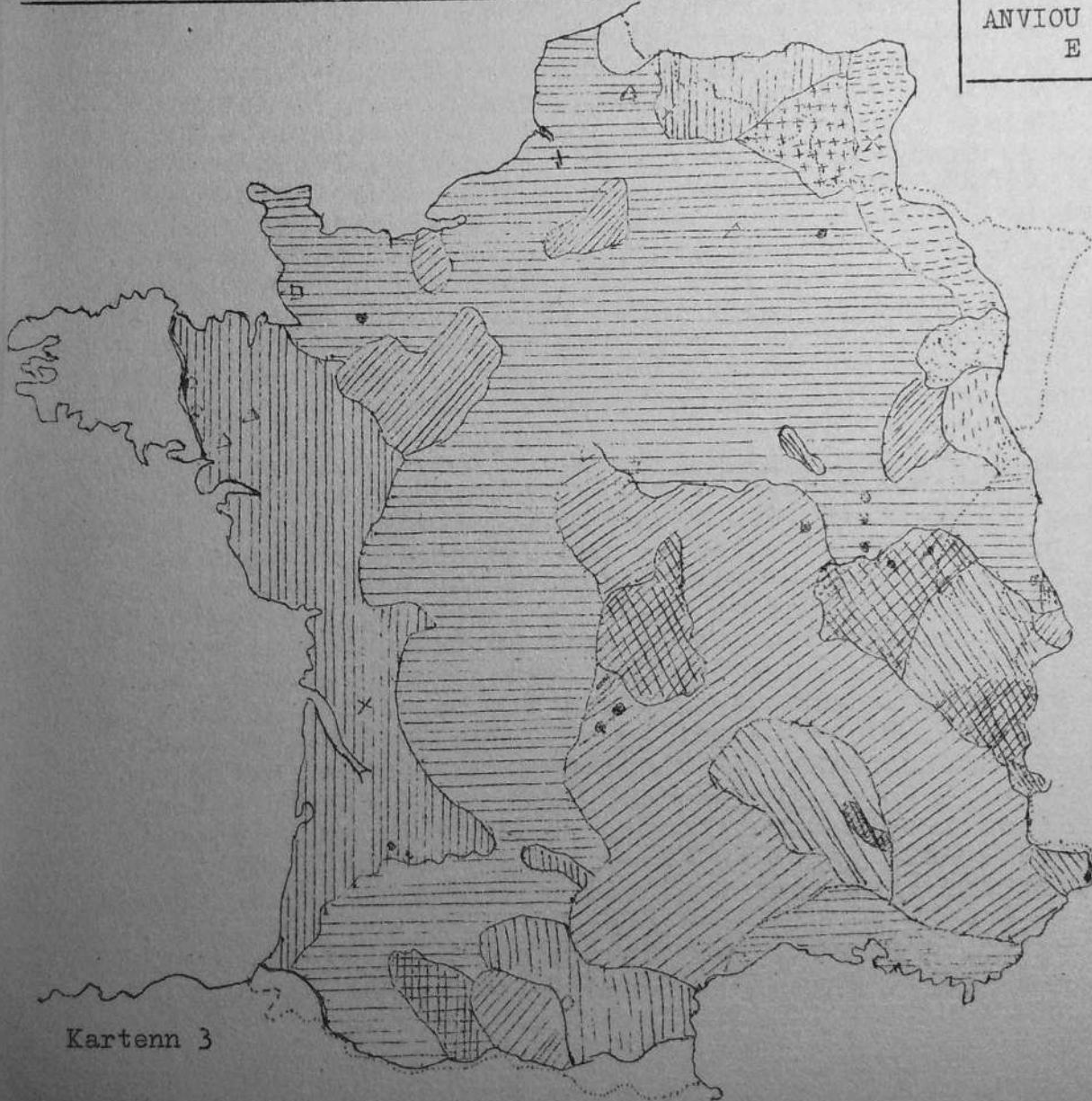
- avalou-douar
- patatez
- + pato
- × patat

Galleg

- pomme de terre
- patate
- △ crompire

Bevenn ar yezhoù
war-dro 1900

ANVIOU AN AVALOU-DOUAR
E BRO-C'HALL

Kartenn 3

- pomme de terre
- patate
- △ crompire
- × truffe
- (diwar)
tartuffolo
- truffe kroa-zet gant tartuffolo
- + canada
- quemotte de terre
- pomotte poirotte
- anviou al
- harzoù
bro-C'hall
- Harzoù
gallegva

Dudius e vefe, hogen re hir, studiañ ivez an anvioù bet roet d'an avaloù-douar e broioù Azia, Afrika hag Okeania e-lec'h ma voent degaset en hon amzer gant Europiz, dreist-holl Hollandiz, Saozon ha Gallaoued. Er broioù nebeutoc'h sevenet e kavfemp distresadurioù (a-wechoù souezhus) eus aardappel, potato, patate, h.a.: e broioù all dozio ur sevenadur kozh (Sina, Japan, Java, Indez, broioù arabek, h.a.), ma oa anavezet gwrizioù magus all evel ar patatez (dous), ar yam pe an taro, e voe ijinet anvioù e-giz "taro gall" (arabeg), "yam saoz" (sinaeg), "gwrizienn hollandat" (japaneg), h.a.

-:--:--

Bremañ e sellimp a-dostoc'h ouzh stad an traoù e Breizh. War ar gartenn 2 hon eus dastumet, en ur implijout arouezioù disheñvel, hag evel just hep derc'hel kont eus an eilstummoù, ar gerioù implijet e "poentoù" an ALBB (kartenn 20) evit Breizh-Izel, ha re an ALF (kartenn 1057) evit Breizh-Uhel.

Er brezhonegva e kavomp dre vras patatez en Hanternoz, Leon ha Treger, hag avaloù-douar (a-wechoù berraet da avalouar, aldouar, oldouar, h.a.) er C'hreisteiz, Kernev ha Gwened; e gwirionez, patatez a genkiz un tamm eus Kernev-Uhel (Berrien, Plonevel), hag avaloù-douar a gejer gantañ ouzhpenn e Goelo ha Treger-Vihan, hag amañ-ahont a-gevret gant patatez (Santeg, Boharz, h.a.). Kavout a reer e levr G. Mazeas penaos an avaloù-douar a voe skignet e Bro-Leon gant an eskob diwezhañ, an Aotrou de la Marche, lesanvet "eskob ar patatez" (1772-1791). An anv patatez a zo deut sur-mat eus rannyezh gallek ar C'hornog - eus Breizh-Uhel pe Normandi, evel ma welimp pelloc'h. An anv all, avaloù-douar, a zo evel just un droidigezh eus an anv gallek. Deut e vefe enta diwezhatoc'h eget patatez, pa oa astennet dija pomme de terre betek Breizh-Uhel. Ar pezh a la var Mazeas ne gadarna ket ar menoz-se, ret eo hen anzav, mar deo gwir ez eo dalc'hidigezh ar Saozon (1761-1763) a zegasas an avaloù-douar d'ar Gerveur hag ac'hann da Greisteiz Breizh.

Ouzhpenn patatez hag avaloù-douar ez eus c'hoazh e brezhoneg daou all iskisoc'h: pato (pouezmouezhiet war o) e kreiz Breizh, tost ouzh bevonn ar galleg (Sant-Fiakr, Peuvrid-Kintin, Korle, Plevin, Pelant); patat (pouezmouezhiet evel e galleg) e Baz-Gwerann hag e korn Gervred Bro-Wened (Arzh, Lokeltaz-Ruiz, Damgan). An hini kentañ a zegas soñj eus ar saozneg potato; ha Mazeas a lavar deomp e voe degaset an avaloù-douar tro-dro Sant-Brieg gant ur maltouter dimezet d'ar Saozez. Gwirneñvel eo e voe degaset ivez an anv saozneg, hogen pouezmouezhiet war ar silabenn diwezhañ, e-giz ma reer e galleg; hag en em ledet en deus ar ger nevez war ur rann eus Breizh-Izel tost ouzh Sant-Brieg (a-hed an hent eus Sant-Brieg da Garaez, hervez F. Falc'hun hag en deus studiet ar gudenn). Gwir eo ne gavomp ket ar ger-se e Breizh-Uhel bremañ; koulskoude, an ALF a ro evit Plouvara (tostik enta ouzh tachenn pato) ar stumm petote (e-lec'h patate er peurrest eus Breizh-Uhel) hag a c'hellfe ivez dont eus ar saozneg.

Ar ger all, patat, a zo evel just un amprestadenn digant ar galleg poblel pe rannyezhel, graet kalz diwezhatoc'h eget patatez.

(hemañ o vezañ bet amprestet d'un amzer ma oa c'hoazh kreñv a-walc'h ar yezh evit brezhonekaat ar gerioù amprestet, da skouer dre distagañ an s en dibenn pa veze unan: Versailhez, Chartrez, h.a.). N'eo ket souezhus en dije kavet e hent dre ur rannvro m'eo gwall-levezonet ar brezhoneg gant ar galleg (hiziv an deiz eo marv ar brezhoneg e Baz hag en Enez Arzh, ha toc'hor e Damgan hag e Lokeltaz). An hent-se, hervez F. Falc'hun, a zo bet hini kalz gerioù gallek o deus en em ledet goude war ur rann vras pe vrasoc'h eus Breizh-Izel.

-:--:--:--

An anvioù implijet e galleg Breizh-Uhel n'int ket ken liesdoare. Evit o c'hompren mat eo ret teurel ur sell war anvioù an avaloù-douar e Bro-C'hall, hervez an ALF.

Diwar hor c'hartenn 3 e weler ez eo deut an avaloù-douar hag o anvioù e Bro-C'hall eus an holl vroioù amezek. An anv koshañ a hañval bezañ an hini deveret diwar an italianeg tartuffolo (tartoufle, tartifle, cartoufle, h.a.); kavet e vez c'hoazh (pe da vihanañ, kavet e veze war dro 1900) e meur a gornbro eus ar Gevred, en Alpoù, e Menezieg ar C'hreiz, ha betek e Bourgogn. Ar ger italianeg, evel ma ouzomp, a dalve "trufflezigoù"; hag anv galleg an trufflez, truffe, a zo bet lakaet ivez war an avaloù-douar, moarvat kentizh ha m'eo deut al legumaj er vro. Se a c'hoarvezas dreist-holl, evel ma c'helled gortoz, e karterioù e-lec'h ne gresk ket an trufflez, en doare m'int nebeut anavezet ha m'eo prest o anv da vezañ implijet evit un dra nevez heñvel a-bell outo. Da grediñ ez eus ez eo bet krennet e dachenn d'an anv-se gant astennidigezh gerioù nevesoc'h (dreist-holl pomme de terre), hogen kavet e vez c'hoazh en un darn vras eus an Alpoù ha Menezieg ar C'hreiz, e kreiz ar Pireneoù, hag e teroueroù bras pe vrasoc'h er C'hornog hag er Gwalarn, gant enezennoù bihan amañ hag ahont.

Hogen ne oa ket disheñvel-tre an anv gallek truffe diouzh an anvioù italianek tartuffo, tartuffolo: gant-se ez int deut alies d'en em veskañ en ur c'henel anvioù iskis pe iskisoc'h, a vije aner o menegiñ (Bro-Suis, rannoù gallek Italia, Bresse, Arvernia, h.a.).

Eus Kornog Alamagn eo deut an avaloù-douar e Reter ar gallegva, gant an anv crompire (< Grundbirne), implijet grosso modo eus Liège da Epinal, hag amañ hag ahont en Hanternoz hag er Biz. Pezh a zo souezhusoc'h, ez eo bet kavet gant enklasker an ALF e div gêriadenn a Vreizh-Uhel, e bro Redon (Messac, 453; Saint-Jean-la-Poterie, 465). Kredañ a rae L. Spitzer e oa bet degaset an avaloù-douar er c'hornigse gant ar Re Unanet e 1815; hogen e gwirionez, e Mezeg eo e voent plantet evit ar wech kentañ-holl e Breizh, kerkent ha 1741. Ar ger-se a chom kevrinus enta, betek gouzout muioc'h diwar-benn e istor; ne gredan ket e vez implijet ken.

Bro-Spagn ha Bro-Saoz a-gevret o deus roet da Vro-C'hall ar ger patate (dindan meur a zek stumm: patata, patana, patarde, patasse, patache, petote, h.a.). Domani pennañ ar ger a zo er C'hornog hag er Mervent, eus pleg-mor Menez-Mikael betek harzoù an euskareg, hag adarre en Hanternoz da Doloza ha da zomani ar c'hatalonieg, gant un

enezenn er Quercy-Rouergue, Pelec'h emañ ar vevenn etre levezon ar spagnoleg hag hini ar saozneg, se a vefe diaes da resisaat hep studiañ pizh istor gounidigezh an avaloù-douar e pep kornbro. Fezh a zo sur avat, ez eo bet krennet tachenn patate gant astennidigezh ar ger nevesoc'h pomme de terre. Implijet e veze gwechall e Normandi, ha cho-met eo en Inizi Mor Breizh (a gomz ur rannyezh normanek koshoc'h ha gwelloc'h miret eget hini an Douar-Bras) hag en ul lec'h e Bro-Gus-tentin: er peurrest eus Normandi eo bet distroadet gant pomme de terre, a zo aet betek harzoù Breizh-Uhel (Meillé, 359). An hevelep ger e daou boent war harzoù ar brezhoneg, e Krezhin (485) ha Plouvaelec (486) a zo diaesoc'h da zisklêriañ: ma n'eo ket ur faltazi a-berzh ar "sujed", e c'hellfe bezañ bet levezonet gant brezhoneg ar C'hreisteiz. Er peurrest eus Breizh-Uhel e kavomp patate pe eilstummoù anezhañ.

Souezhusoc'h eo marteze kavout stummoù eus patate en Hanternoz Bro-C'hall hag en un darn vat eus Belgia. Ma studier ar ger a-dreuz d'an harzbù yezhel, evel m'hon eus graet evit Breizh, e weler ez eo didorr domani ar ger e galleg hag en izelvroeg (2). Abeg ar stad-se a zo moarvat hir-veli ar Spagnoled war ar vro-se (betek). Eno ivez emañ ar ger o kilañ dirak pomme de terre (stumm rannyezhel pun d'tierre), deut eus ar C'hornog hag en deus tizhet Lille.

Ar ger "lennegel" pomme de terre, daoust ha troet, a-hervez, diwar an hollandeg, n'eo ket deut dre an Hanternoz (gwelet hon eus perak). Ur ger micherel eo bet da gentañ, hogen ur wech degemeret, a-gevret gant an dra, gant lez Versailhez ha gant uhelidi Pariz, e heulias hentoù bras levezon yezhoniell ar gêrbenn. Evel ma c'hoarvezas gant kalz gerioù ha stummoù "parizek", en em ledas er broioù aes beajiñ enno hag a-hed an hentoù-tremen hag ar stêrioù bras, o lezel gerioù koshoc'h da vevañ er rannvroioù nebeut darempredet, pe en-dro da greizennoù kreñv a sevenadurezh (dreist-holl er C'hreisteiz). Evel-se e welomp pomme de terre o chom a-sav war vevenn Menezieg ar C'hreiz, hogen diskenn a ra a bep tu dezhi, er C'hornog betek ar Pireneoù, er Reter betek an Alpoù. Levzon Lyon, moarvat, en deus miret outañ a vont pelloc'h a-hed ar Rôn, hogen en em silet en deus don e Bro-Suis (rannyezhoù Bro-Suis, ken talvoudus ha dudius, a zo o vont da get buan-mantrus abalamour d'an douristiezh). Ahendall, evit abeg pe abeg, ez eo bet degemeret gant Marsilho ha ledet gantañ war aodoù Brovañs, hep mont pell en diabarzh anezhi.

Anvioù all, nebeutoc'h pouezhus, a gaver ivez amañ hag ahont: pomotte, poirotte (gerioù bihanaat diwar pomme "aval" ha poire "perenn") er Jura hag er Valais; canada en Ardennes hag e Pikardi (abegoù lec'hel a dle bezañ d'an anv souezhus-se); quemotte de terre er Vosges, quemotte o vezañ anv rannyezhel an aval (daoust a lavar Handricourtha Salaman d'e heul, n'eo ket deut, dre ar spagnoleg, diwar ur ger kreiz-amerikaneg camote, rak, en desped d'an oberourien-se, n'eo bet biskoazh bro ar Vosges dindan beli Bro-Spagn - ur fazi ha na vije ket pardonet d'ur skoliad el lise !).

Ne venegimp ket anvioù iskis pe iskisoc'h, nevez peurliesañ, strewet amañ hag ahont war deroueroù bihan. Un dra avat a ranker lavarout, ha n'eo ket ar gartenn evit diskouezañ, dre ma sell ouzh lo-

dennadur ar gerioù "a-serzh" (e klasoù ar gevredigezh) ha n'eo ket "a-led" (er rannvroioù): e doare pe zoare eo deut patate da vezañ ur ger poblek e Bro-C'hall a-bezh, er c'hêrioù peurgetket (moarvat da gentañ dre yezh ar soudarded).

Kalz a furchadennoù dudijs/all a c'hellfe bezañ graet en ur studiañ istor emledadur ar gerioù a-gevret gant istor amprestadur an traoù eus ur vro d'eben.

Arzel EVEN

NOTENNOU

(1) N'eo ket sklaer penaos na peur e teuas an avaloù-douar da Vro-Saoz ha da Iverzon. An istorioù diwar-benn Francis Drake pe Walter Raleigh a hañval bezañ mojennoù hep diazez sirius. Hervez ar vartezeadenn wirheñvelañ, e vije bet kavet an avaloù-douar kentañ e listri spagnol bet paket gant ar Saozon pe sac'het war aodoù Breizh-Veur pe Iverzon.

(2) Dre vras, ez implijer aardappel e Bro-Holland hag er Westhoek (Flandrez c'hall) patat e Brabant ha Flandrez ar Reter, hag an daou c'her e Flandrez ar C'hornog hag e Limburg.

DA ZIVANKAÑ EL LODENN GENTAÑ (Niv. 2):

P. 21, lin. 4, lenn Sachen.

id. lin. 8 an eil §: n'eo ket bet meneget anv levr Pedro de Leon Cieza, hag a zo La Chronica del Peru (1537).

id. lin. 6 a-raok an diwezh, lenn: distreset.

P. 31, § 2. Mat e vije bet menegiñ amañ an anv feroek. Aardappel a oa bet troet ivez e daneg, Jordæble: n'eo ket implijet kalz ar ger, hogen tremen a reas e feroeg, pe gentoc'h e voe kemmet hervez lezennoù ar yezh-se, o tont da vezañ jórðepli. Hogen nemeur eo anavezet an avaloù er Feroe, ha buan e voe lezet jórð ("douar") a-gostez, hag an avaloù-douar a voe anvet "avaloù" hepken, epli.

LEVRENNADUREZH

CHEVALIER, A., Histoire de l'introduction et de l'extension de la culture de la pomme de terre en Normandie, Bull. Soc. Linn. Normandie, série 9, vol. 4 (1944-45), pp. 9-14; DAUZAT, A., La géographie linguistique, 2e éd. Paris 1944; FALC'HUN, F., L'histoire de la langue bretonne d'après la géographie linguistique, Thèse Rennes 1951; GROOTAERS, L., De Nederlandsche benamingen van den aardappel, Leuv. Bijdr., 18 (1926), blz. 89-95; HAUDRICOURT, A., & HEDIN, L., L'Homme et les plantes cultivées, Paris 1943; GILLIERON, J., & EDMONT, E., Atlas linguistique de France, Paris 1900-1912 (ALF); HEGI, G., Illustrierte Flora von Mittel-Europa, 5. Bd., 4. T., München 1926;

(Kendalc'h p. 27)

KELENNADUREZH YEZHOU AFRIKA

Stad ar vezhoù komzet en "Afrika du", e-keñver o implij en deskadurezh, a zo disheñvel-tre hervez an trevadennoù, pe gentoc'h hervez ar stadoù europat a zo o ren warno.

Portugaliz eo ar re washañ er c'heñver-se. En Angola, e Mosambik hag e Gwinea e vez kelennet e portugaleg hepken e skolioù ar stad, hag ar visionerien, portugalat pe estren, avez difennet-groñs outo implij yezhoù ar vro, nemet e vefe ret-ret evit disklêriañ ar c'hatekiz. Difennet eo ivez moulañ levrioù er yezhoù-se, nemet troidigezhioù eus ar Vibl, ha c'hezhañ gant ma vint divyezhek, en doare ma tesko an dud yezh o mistri a-gevret gant ar relijion gristen.

Un tammig gwelloc'h eo an traoù en trevadennoù gall. Enno ivez eo ar galleg ar yezh nemeti e skolioù ar stad. Skolioù ar misionoù a c'hell ober evel ma karont, hogen n'hellont kaout arc'hant digant ar Stad nemet ma kelennont ar galleg (n'int ket rediet, avat, da gelenn dre ar galleg). Pep frankiz a zo da embann levrioù e yezhoù ar vro, hogen bez' ez eus nebeut-tre diouto e-maez bibloù katekizoù ha levrioù relijiel all - hag ar Stad ne ro ket arc'hant evit c' embann.

An trevadennoù e dalc'h ar Saozon, hag ivez Su-Afrika, a ro un daolenn disheñvel-meurbet. Kemmù bras a-walc'h a gaver eus ur vro d'eben, hogen dre vras e vez kelennet e yezh ar vro e-pad ar bloavezhioù kentañ (2, 4 pe 6), ha neuze e vez kelennet ar saozneg (pe an afrikaans) evit 3 bloavezh. Er skolioù uheloc'h e vez pep tra e saozneg. Fa lavarar "yezh ar vro", avat, n'heller ket ankounac'haat e vez komzet en trevadennoù-se meur a gant yezh ha rannyezh disheñvel, ha dic'hallus e vefe o c'helenn holl. Hogen lod anezho, komzet war un dachenn ec'hon ha komprenet gant un niver mat a dud, zoken pa n'eo ket o yezh pendeziek, a zo bet dibabet da yezhoù "ofisiel". An hini bouezusañ-holl eo ar swahili, ur yezh bantou mesket a c'herioù arabek; komzet e oa da gentañ en enezenn Zanzibar ha war an aod a-dal dezhi, hogen deub eo da vezañ kenyezh 10 milion a dud, da vihanañ, eus andon an Nil Gwenn betek ar Zambez hag eus Zanzibar betek ar C'hongo. Bez' en deus ul lennegezh pouezus (mojennoù-meur dreist-holl), a zo bet lakaet dre skrid ken abred hag an XIIvet kantved (kempred eo enta gant ar Mabinogion). Kelennet e vez e Reter Afrika a-bezh, pe evel yezh an deskadurezh izel, pe evel kenyezh a-gevret gant yezh ar vro hag ar saozneg. E trevadennoù 'zo e vez sellet a-dreuz ouzh emledigezh ar swahili war-goust yezh ar vro (evel-se emañ kont en Ouganda, e-lec'h ma komzer ur yezh war d'ar swahili, hogen plijusoc'h da glevout, war a lavarar, ha dezhi ul lennegezh talvoudus ivez); ha bez' ez eus ivez, un tamm dre-holl, Afrikiz "sklêrijet", a zo a-enep kelennadurezh o vezhoù, dre m'eo hervezo ur c'holl-amzer hag ur skoilh da zeskadurezh ar saozneg, ar yezh talvoudek nemeti (ar chañson-se a anavezomp-ni ivez, me 'gred). Evit pezh a sell ouzh ar misionoù, ober a reont evel ma karont,

hag a-wechoù e reont traoù souezhus: e 1938, ur skol vras protes- tant e Gold Coast a c'houlenne ur skodenn digant ar gouarnamant, o lavarout gant lorc'h e veze ken mat o c'helenradurezh, ma veze barrek ar skolidi da c'hoari Aesc'hulos e gresianeg !

Pal Belgiz en o zrevadennoù (Kongo ha Rouanda-Ouroundi) a zo, hervez komzoù Louis Franck, "ober gwelloc'h Afrikiz ha n'eo ket briz-Europiz"; ha daoust n'eo ket bet graet bepred diouzh ar c'homzoù kaer-se, da vihanañ e c'heller gortoz muioc'h a reizh- der digant ur vro vihan - haddivyezhek - eget digant Stadoù bras impalaerel evel Bro-Saoz ha Bro-C'hall. An holl skolioù, tost da vat, a zo renet gant misionerien (15% anezho protestant, ar peur- rest katolik, nemet un nebeut skolioù islamek e Rouanda-Ouroundi) ha paeet-brokus gant ar Stad. Pemp pe c'hec'h eus ar vezhoù ni- verus komzet er vro bras-divent-se a vez implijet evel yezh an deskadurezh (ar swahili, dindan ur stumm un tamm disheñvel diouzh hini Reter Afrika, a hañval bezañ o c'hounit tachenn), hag ar galleg a vez kelennet hepken d'an dud hag a vev kichen-ha-kichen gant Europiz, hag evel yezh estren hepken, yezh ar vro o vezañ bepred hini an deskadurezh (an izelvroeg a voe kelennet ivez un amzer a voe, hogen n'eo ket ken). Se ne sinifi ket, avat, e vez goet kelennadurezh uhel-uhel e yezhoù ar C'hongo: gwell eo gant Belgiz kelenn micherioù talvoudus d'ar Vorianed eget ober dezho deskiñ ur bern traoù didalvez, ha kreskiñ o ezhommoù hep reiñ dezho an tu d'o seveniñ.

N'eo den evit diouganañ pehini eo dazont Afrika hag he fobloù, nag hini o yezhoù. Krediñ a c'heller, koulskoude, e savo un ne- beut yezhoù a-us d'ar re all, hag e teuint da vezañ yezhoù gwi- rion a sevenadurezh - "sevenadurezh" er ster europat.

G.S. - Skrivet e oa bet ar pennad-mañ (diwar mammenoù saoznek) kent embannidigezh skrid-danevell an UNESCO diwar-benn implij ar yezhoù "sujet" en deskadurezh. Evel ma vo merzhet, ar pezh a lava- rer er skrid-se diwar-benn ar c'helennadurezh en trevadennoù bel- giat ne glot tamm ebet gant ar pezh a lavarar el levrioù ez eo bet tennet ar pennad-mañ diouto.

=====

(Kendalc'h ar bajenn 25)

LE ROUX, P., Atlas linguistique de la Basse-Bretagne, Rennes 1924- (ALBB); MAZEAS, G., Petite histoire bretonne de la pomme de terre, Brest 1942; SAFFORD, W.E., The potato of romance and of reality, Journ. of Hered., 16 (1925), pp. 113-126, 175-184, 217-230; SALA- MAN, R.N., The history and social influence of the potato, Cambridge 1949; SPITZER, L., Die Namengebung bei neuen Kulturpflanzen in französischen, Heidelberg 1912.

ANVIOU PESKED HA LOENED-MOR
E BREZHONEG KERNEV-IZEL

"Sardin hag avaloù-douar
N'eus netra gwelloc'h war an
douar !"

Pep hini a oar mat petra eo ur sardinenn, daoust ma kaver meur a seurt e-touezh ar sardin. Hogen petra eo ur beurleg, ur mouleg, un dolo, un tokard, ur boleg, ul libontr, ur pentoupen, ur boc'heg, ur belon ?... Kemerit ar geriadurioù gallek hag e kavot: Tacaud, gaude, officier, petite morue, capalan, guitan... han 'eo ket echu. Kemendall a anvioù evit ur pesk hepken, anvet Gadus luscus Linné gant ar skiantourien. Evel ma weler, ken luziet eo an anvioù pesked e brezhoneg hag e galleg, ha moarvat e saozneg hag er vezhoù all.

Arsardin a zo anavezet er bed-holl, betek kreiz an douaroù zoken, dre ma c'heller o debriñ n'eus forzh e pe lec'h ha da ne vern pet eur, dre ma kaver anezho e boestoù-mir ! (hag evel-se eo brudet sardin Breizh dreist d'ar re all !).

Ar beurleg avat a gaver ivez e pep lec'h a-heñ aodoù Breizh, hogen ret eo debriñ anezhañ kerkent ha debarket, mont a ra da goll diouzhtu. Gwachall e oa gwerzhet tro-dro d'ar barrez hepken, hag e anv ne dae ket pelloc'h.

Ar brilli, ken anavezet hag ar sardin, o deus an havelep anv e pep lec'h, gant kemmoùigoù e lec'hioù 'zo: ur briell, pe ur vrilienn. E galleg ar C'hreisteiz e kaver "auriol" (geriadur Blanchère)

--:--:--

Goude ar brezel 1914-1918 e tarzhas ur brezel bihan all etre pesketourien ar C'hreisteiz ha tud Paris evit en em glevout e pep korn eus Bro-C'hall a-zivout ul lezenn nevez hag a zifenne pesketa ar seurt-mañ-seurt pesked... An anvioù implijet gant an dud kenetrezo ne oant tamm ebet an havelep re, ha kennebeut ar re implijet gant al lezenn ! Un enklask a voe graet war c'houlenn ur vodadeg dalc'het e Boulogne e 1923 (Congrès des Pêches Maritimes). Joubin ha Le Danois a voe anvet da sevel roll ar pesked hag al loened-mor a gaver tro-dro da Vro-C'hall. Embannet eo bet ar roll-se e 1924-1925. Dek anv ha tri-ugent a gaver ennañ e brezhoneg rannvroel.

Geriadur E. Ernault a ro deomp e brezhoneg rannvroel ivez war-dro 150 anv, kalz anezho eus Enez Eusa. Geriadur Vallée a ginnig deomp a-wechoù anvioù pesked dianav e brezhoneg, ijinet eus ar gwellañ, hogen piv a zo gouest da implij anezho ? N'eus gour ebet eus ar pesked-se e morioù Breizh...

--:--:--

Ar roll pesked da heul ne ra nemet boulc'hañ al labour. Meur a seurt a zo kemmesket dindan an hevelep anv, hag a-wechoù e kaver ur bern anvioù evit ar memes pesk. Labour ar skiantourien eo renkañ ar c'herentiadoù, spisaat an diforc'hoùigoù: hag hol labour deomp klask pep anv implijet e pep lec'h, a-hed morioù Breizh. Ar roll-mañ n'eo bet savet nemet e GWAIEN, meneget Gw: SANT-GWENOLE, meneget SG: ha SAVOEN (Sainte-Marine), meneget SM. E-kichen Gwaien ez eo bet kavet furmoù all e LEZAROUANT, (kêriadenn eus Poullgwazeg), meneget Lz, ha KANTE, meneget K. Dz a verk DOUARNENEZ evit un nebeut gerioù, S, Enez SUN evit ur ger, ha CF a verk anvioù kavet e dihelloù L'BORI-TOIRE DU COLLEGE DE FRANCE e Konk-Kernev.

An enklask a vo ledanaet e-pa an hañv a zeu hag an holl alioù a-berzh al lennerien a vezo degemeret gant plijadur (skrivañ da A.E.).

Alan Gw. AR BERR

--:--:--

AEL, -ED: ange de mer Gw

AER-MOR, AERED-M., un AERENN-V.: ? Lz

AGILH, -ED: orfie, aiguillette SG Gw

BANKIK, -OU: palourde (Penhors)

BALAOU: orfie CF

BEGOU-BRAN: moules L

BEG-DU: pochetaud noir SG

BEG-HIR: marsouin Gw (1)

BELEG, BELEIEN: petit prêtre Gw

BEURLEG, -ED: tacaud Gw

BIOMB'NOU: blanchettes (kalz hiroc'h eget an hini da heul) Dz

BIGOLOS, ur VIGOLOSENN ('bigolos): palourde Gw

BIGOUL, ur VIGOULENN: bigorneaux SG

BILIGOSTE (bili'go:sté): palourde Lz

BOLEG: tacaud CF

BOLOK, -ED: tacaud SG

BOULGOUZ (bul'gu:z), ur V.: méduse de grande taille SG

- BOULTOUS, lies. BOULTOUCHEN: baudroie, lotte (dibennet) Gw
BOURBIG, -ED: blennie Gw
BRILI, ur VRILIENN, ur BRIEL: maquereau Gw
BRINIG: bernique, patelle Gw
BIRINIG: id. SG
KASTREG, -ED: petite vieille Gw
KAZH-ROUZ, lies. KIRJER-ROUZ: roussette Gw
KENEG, KEIGNEG, -ED: chinchard Gw
KEON̄ID, ur GEON̄IDENN: araignée de mer Gw
KI-DAOUARN: chien de mer SG
KI-MOR: id. id.
KLOIANED, ur C'HLOIEN: bar Gw
KOGEZ, ur G. ('ko:gés): coquette Gw SG
KOUCHON: bigorneaux Gw
KOUCHOU: id. K
KOURN GLAS: grondin gris Gw SG
KOURN RU: grondin rouge Gw SG
KOUSKEREZ: crabe dormeur, tourteau SG
KOUZENN, ur C'H.: barbue SG
KRANK-DU: petit crabe noir à odeur très forte (evit boueta al
linennoù da bakañ gwrac'hed) SG
KRANK-GAVER: crabe-chèvre, étrille SM
KRANK-GLAS: petit crabe vert Gw
KRANK-HOUARN: petit crabe très dur L SG
KRANK-LOUECH: crabe dormeur SM
KRANK-RU: ar "c'hrank glas" paz eo blot Gw
KRANK-SAOZ (so:s): petit crabe plat Lz

KRANK-SARDIN: étrille Gw

KRAON-MOR: praires Dz

KREGEN SAINT-JAKEZ, lies. KAKILHACH S.J.: coquille St Jacques SG

KRENEREZ, -ED, ur G.: torpille Gw

DIAOUL-MOR: pieuvre SM

DOLO: tacaud S

DORADENN: dorade SM

DRENEG, -ED: bar Gw

ELC'HIG, -ED: maquereau espagnol

GALON, lies. GALONSOU: gre de lieu (2 livres au max.) présentant
une raie colorée de chaque côté Gw

GARVED, ur C'HARVENN: vers de pêche Gw

GARVIK: id. CF

GARVEL: id. SG

GILHEGAMED, ur GILHEGAMENN: anchois Gw

GLAZENN, ur C'H.: dorade verte Gw

GLIZIGOU, ur GLIZIGENN: sprat Gw

GOAC'H, -ED (ha GAOUAC'H): dorade SG

GOLTICH: diable sans écailles SG

GRILH, -ED: langouste Gw

GRILHED-SABL: langoustines SG SM

GWILHON, -ED: bigorneaux Gw

GWILHONED-ARC'HANTET: bigorneaux longs et blancs, non comestibles

GWRAC'H, -ED, ur VROAC'H: grosse vieille Gw

GWRAC'H-KOAD: mérrou SM

GWRAC'H-KOZH: très grosse vieille (3 livres)

HARINK, -ED: hareng Gw SG

- ISK, un ISKENN: huîtres Gw
IST, un ISTENN: id. SM
YAR-VOR: Saint-Pierre, Jean doré Gw SG
LAGADEC, -ED: dorade Gw
LEGREST, lies. LEGRISTI: homard Gw SG
LEGREST-SABL (sa:p): langoustine SG
LEIZENN, -ED: sole Gw
LEIENN, -ED: id. SM SG
LEOGENN, -ED: loche Gw
LEONEG, -ED (léônek): grand lieu Gw SG
LONTEG, -ED ('lôn'tek, lôn'teked): gre de petit diable Lz
LONTREKEZ-SKANT: diable écaillé, comestible SG
LOST-RU: petit lieu (6-7 au kg) SG
LOUECH: s. KRANK-LOUECH.
MALAOUEN, ur M.: lieu jusqu'à 3 livres. Lies.: MALAOUED Gw: MALA-
VANĒD SM; MALOUANED SG
MARLANK, -ED (MARLENKED SG): merlan GW
MEILH KOZH: très grand mullet gris (0,50 m) Gw
MEILH GLAS: mullet gris Gw SG
MEILH RU: rouget, surmulet Gw SG
MERLUS, -ED: merlu, colin Gw
MESKL, ur VESKLENN: moules Gw
MESKED, ur VESKEDENN: id. SM SG
MORC'HAST, lies. MORC'HISTI: peau-bleue Gw
MOC'HIGOU: longs bigorneaux habités par les bernard-l'hermite
MORDOUSEG, -ED: diable CF SM
MORFICH-KERNOU: diable SM

- MORGAOULENN, -ED: petite méduse visqueuse qui pique les mains Gw
MORGLAOUENN: id. SG
MORLEAN, -ED, ur V.: julienne Gw SG
MOROC'H, -ED (mo'ro:het): marsouin Gw SM
MORU, -ED: morue Gw SM SG
MOULDREBE: pieuvre Lz
MOULEG, -EL: tacaud Dz
OURSIN, -ED: oursin SG
OURMEL: ormeaux SG Lz
PAV-KOUTELL, lies. PAIOU-KOUTILLI: couteau
PESK-BRAS: thon rouge Gw SG
PESK-KOAD: mérrou Dz
PESK MARE-MOR: vive Gw (drouk a-hed "mare-mor" pa vezer piket gant
PETON, -ED: pétoncle SM
PETOÛG: id. Gw
PICH-GLAS, lies. PICHOU-G.: gourlazeau, coquette mâle SG
PIRON, -ED: petite dorade, pironneau Gw SG
PILORED, ur BILORENN: palourde SG SM
POD-SAOS (so:s) pe PAOTR-SAOZ: oursin Gw
POCH-AN-TOUAR (= toer): pieuvre SG
POCH-DU: raie noire Gw
POCHOU-PEZ (= piz): anatife SG
PAKOU-PEZ: id. id.
PAS-HE-BEZ: id. Gw
POURSILH, -ED: marsojin SG
RAE C'HLAS: raie verte Gw
RAE KOUKOU: raie bouclée Gw

- RAE ROUZ: raie brune Gw
- RIGATO: rigadeau SM
- RINKIN: requin Gw
- ROUZIG: jeune lieu rouge CF
- SARDIN, ur SARDINENN: sardine
- SARDIN-DON: (sardine de dérive Gw SG
- SARDIN-GREUN (grên): sardine de rogue Gw SG
- SARDIN-REDEREZ: grosse sardine à nombreuses arêtes Gw SG
- SARDIN-RIOU: id. SM
- SILIEUN, lies. SILIOU: congre Gw
- SILIEUN DOUR-DOUS: anguille SG
- SKANTEG, lies. SKANTEJEN, SKANTEJED: gre de diable Lz
- SKOUEG (skè:k): diable Gw
- SOALED, ur SOALENN: carrelet d'eau saumâtre, plie Gw
- SOMON: saumon Gw
- SOUFLEUR-BRAS: cachalot Gw
- SPINEG, -ED: chien de mer Gw
- SIERED-MOR, ur STERENN-VOR: étoiles de mer Gw
- TAD-GOURN: serran chevrette Dz
- TALAREG, -ED: lançon Gw (un DALAREGENN SM: TALEREGED SG
- TARO, lies. TARAOUED: gourlazeau, coquette mâle
- TARO-GWRAC'H, lies. TAROED-G.: id. SG (kemmesket alies gant
gwrac'hed bihan)
- TARO-BOC'H, lies. TAROED-BOC'H: serran chevrette ("taureau-bouc"
= mâle; bez' ez esù par ha parez
en o zouez daoust da se)
- TARZENN, -ED, un D.: gros carrelet à tache rouges Gw SG
- TOKARD, -ED: tacaud SM

TON, -IOU: germon

TORZHELL, lies. TORZHILLI, un D. dormeur Gw

TOUILH, -ED: chien de mer Gw

TOUSEG-MOR: diable SG

TRAVANT DU, lies. TRAVANTED D.: pocheteau noir SG

TRAVANT GWENN (un drañvenn SG, un dravenn Gw): pocheteau blanc

TURBOD, un DURBODENN: turbot Gw SG

(1) Dre fazi eo ez implijer e galleg an anv rusianek beluga; he-
mañ n'eus gour ebet dioutañ e morioù Breizh.

=====

LEVRLENNADUREZH

Kenneth JACKSON, Language and History in Early Britain; The Univ-
ersity Press, Edinburgh, 1953. - Nebeut a labour a oa bet graet war
dachenn an henvrezhoneg abaoe Loth. Ha labour Loth, daoust d'e dal-
voudegezh dibriz, a c'houlenne kalz gwella-durioù ha reizhadurioù.
Sevenet eo bet un darn eus al labour - un darn hepken, hogen an
hini diaesañ ha pouezusañ - gant K. Jackson, kelenner war ar yezhoù
keltiek e Skol-Veur Kêr-Edin (Bro-Skos), en ur mell levr 750 pajenn
(hag a goust 80s., da lavarout eo war-dro 4000 lur gall - daoust
ha ker, n'eo ket ken spontus-se e-keñver kalz levrioù moulet e Bro-
C'hall, peurliesañ kalz paouroc'h o faper, o mouladur hag o c'hei-
nadur eget hemañ, hag a zo un drugar e welout hag ober gantañ).

Ar soniadouriezh hepken a studier el levr-se - hogen he feurstu-
diañ eo a reer, hag ar soniadouriezh eo diazez ar yezhoniezh. Diaes
eo komz en un nebeut linennoù eus ul levr ken leun ha ken talvoudus,
hep ober gaoù outañ. Ar pep meulusañ ennañ, marteze, eo an dra-mañ:
nepred ne zisoñj an oberour ez eo bet ar vezh, en amzerioù treme-
net, ar pezh ez eo bremañ: un dra vev, komzet gant tud heñvel ou-
zhimp, ha ne deo lezennoù" ar yezhoniezh nemet doare-distagañ an dud
se, gwechall kenkoulz ha bremañ. Daoust ma lavarfed eo anat kement-
se, re alies eo bet heñvel ar vezhourien ouzh ar re e-touez an hen-
ouennourien ha na welont en ur fosilenn nemet un tamm karreg mat
da ardameziañ ur gwelead-douar, ha n'eo ket relegoù ul loen hag en
deus bevet, debret, kerzhet, en em zifennet, gouennet, h.a., el
lec'h m'hen kavomp bremañ. Linenn ebet eus levr K. Jackson ne zel-
lezfe an tamall-se; ken hewel hag un neudenn ruz en ul lienenn wenn
e verzer a-hed an oberenn ar menoz a zo ouzh he ren: adkavout dis-
tagadur an henvrezhoneg da bep mare eus e istor, ha diwar an dis-
tagadur-se disklêriañ hag amzeriañ ar c'hemmoù c'hoarvezet etre ar
Vet kantved (amzer an hengeltieg diwezhañ) hag an XIIvet (deroù ar
c'hrenngembraeg, krenngerneveg ha krennvrezhoneg); ha se en un doa-
re kalz resisoc'h eget kement a zo bet graet betekhen war an dachenn.

Ne oa ket ul labour aes. Goulenn a rae ur ouiziegezh peurglok eus ar yezhoù predenek, eus ar vezhoniezh keltiek hag eus an istor (a-gevret gant an adskiantoù, hendraouriezh, henskridoniezh, h.a.). Ouzhpenn an andonioù-se en deus ar C'helenner Jackson graet e vad eus daou studi all ha tennet diouto ur sklêrijenn souezhus war veur a boent: distagadur al latin komzet e Breizh-Veur betek aloubidigezh an enezenn gant ar Saozon; treuzskrivadur an anvioù-tud ha lec'hioù predenek en hensaozneg.

Rannet eo al levr e div lodenn, unan istorel hag unan soniadou-riezhel. An hini gentañ a grog gant ur pennad a-zivout Ar yezhoù predenek ha divroadegoù ar Vrezhoned; n'eus ennañ netra gwall-nevez diwar-benn an danvez-se studiet gwechall kendispar gant Loth, hogen ur pennad eus ar gwellañ eo. An eil pennad, Ar mammennoù-skrid, a zo a-bouez bras. Kregiñ a ra gant an anvioù-lec'hioù roet gant Ptolemaios, gant an Itineraria hag un nebeut douaroniourien all: diskouez a ra (en ur heuliañ Max Förster) ez eus er skridoù-se fazioù gros ha n'heller ket fiziout re warno. Goude e komzer eus an enskrivadurioù latin, eus Buhezioù ar Sent, hag eus ar pep pouezusañ, ar spisc'herioù kembraek, kernevek ha brezhonek kozh (e kembraek ez eus ouzhpenn un nebeut skridoù-red berr eus an IX-Xvet kantved): kavet e vo ur roll peurglok anezho (ne oa bet embannet roll ebet abaoe ar Vocabulaire vieux-breton, ha souezhet e vo meur a hini o welout nag a draoù a zo bet kavet abaoe; ouzhpenn-se eo bet resisaet orin darn eus ar spisc'herioù, a zo tremenet eus ar roll kernevek d'an hini kembraek pe brezhonek). K. Jackson a ro ur vartezeadenn a-bouez (daoust na oa ket ret-holl, da'm meno) evit disklêriañ perak ne veze ket skrivet ar c'hemmadurioù e-kreiz ar gerioù, daoust n'eus ket an disterañ arvar e vezent disraget (da skouer atanocion distaget /adanogion/): al latin komzet en Enez Vreizh en doa gouzañvet an hevelep kemmadurioù (caper, locus, platanus a veze distaget /kaber, logus, pladanus/), hogen ne oa ket ket bet kemmet e zoare-skrivañ, anat eo; hag ar "reolennoù"-se a voe kemeret gant ar skriverien vrezhon da ziazez doare-skrivañ o yezh c'henidik.

Er pennad III, Brezhoned ha Romaned dindan an Impalaeriezh, e studier darempredoù an div bobl en II-Vet kantved, hag an amprestadennoù latin e predeneg: ar c'hemmoù c'hoarvezet er gerioù-se a zo disklêriet, en un doare kalz klokoc'h hag aketusoc'h eget pep tra graet betekhen, dre distagadur latin Breizh-Veur. Klasket ez eus bet ivez taolenniñ stad ar yezhoù-hag ar sevenadurezh e Breizh e gre ar Romaned, ha diskar a reer da vat ar menoz (gwall diskogellet endeo) a ziskoueze Reter an enezenn peurlatinekaet (an niver a enskrivadurioù latin hag an diouer a enskrivadurioù keltiek n'eo ket ur brouenn; mar bez graet furchadennoù en hor bro a-benn pemzek kantved ac'hann, e c'hello an hendraourien dastum diwar an hevelep abegoù ne veze komzet nemet galleg gant ar bobl e Breizh-Izel, ar pezh ne vije ket gwir). Ar c'heltieg a oa bepred yezh pemdeziek an dud diwar ar maez, hogen tud ar c'hêrioù a oa latinegerien pe divyezhegerien, ha drezo eo deut an amprestadennoù latin, emledet goude er vro a-bezh. Pezh a zo heverk eo e voe evel un dasskeud eus ar sevenadur roman e Kernog ar vro er V-VIvet kantved, tra ma kouezhe ar Reter er varbariezh da heul aloubadegoù ar

Saozon. Ar gerioù latin amprestet gant an iverzoneg (gerioù o tennañ d'ar relijiongristen peurgetket) a zo danvez ar I^{ve} pennad, a ziskouez penaos an darn vuiañ anezho a zo deut eus al latin komzet e Breizh Veur ha degaset en Iverzon gant Padrig hag ar visionerien all (barnet e vez kriz, hogen reizh, a gav din, menoz O'Rahilly diwar-benn "an daou Badrig"). Ar pennad V a ro ur studiadenn glok eus an enskrivadurioù kristen e latin a gaver en Enez Vreizh (V-VII^{vet} kantved), hag a zo enno un niver a anvioù-tud predenek: ar pennad-se a dlefe bezañ lennet a-gevret gant unan en eil lodenn hag a gomz eus koazadur an dibennoù-gerioù.

Er pennad diwezhañ, Brezhoneg ha Saozon er V-VIII^{vet} kantved, e klask an oberour teurel sklêrijenn war emled ar Saozon en Enez Vreizh hag amzeriañ ez resis alouberezh pep rannvro ganto; amañ adarre n'eus menoz dispac'hel ebet, hogen kalz sklaeroc'h ha resisoc'h eo an daolenn eget ar pep a weler peurliesañ el levrioù a istor. Anat eo en deus K. Jackson ur ouiziegezh ledan war an hensaozneg hag an hendraouriezh; diskouez a ra ivez ez eo tremenet an anvioù-lec'hioù predenek rag-eeun eus ar c'heltieg d'ar saozneg, ha n'eo ket dre hent al latin - pezh a ya a-du gant dastumadennoù ar pennad III.

An eil rann a zo un displegadur peurglok eus ar c'hemmadurioù soniadouriezhel c'hoarvezet en istor an hembredeneg, pep hini anezho amzeriet en doare resisañ a c'heller. Dic'hallus e vije komz amañ dre ar munud eus ar pennadoù holldalvoudus-se, a c'hell hag a dle bezañ lennet pajennad goude pajennad, hogen a vo ivez evel ur geriadur dibriz evit kavout aes ha diogel istor ar son-mañ-son el lec'hiadur-mañ-lec'hiadur. Pell on a vezañ gouziek a-walc'h da vurutellañ al labour ramzel-se; koulskoude e kredin tennañ an evezh war un nebeut faziouigoù, evel hemañ: distagadur ar z d evel dd kembraek, miret c'hoazh en un nebeut kornioù eus Breizh, n'eo ket set da get e brezhoneg boutin e deroù an XII^{vet} kantved, rak an Tad Maner e 1659 a lavar penaos e tleer distagañ z "comme le zeta en grec, ... touchant de la langue le dessous des dents" (Sacré Collège, p. 2). Kavout a ra din ivez ez eo a-wechoù un tamm kriz ouzh J. Loth, daoust m'eo ar gwir gantañ penn-da-benn pa lavar ez eus bet graet droug da labour hemañ "by his tendency to take written forms absolutely au pied de la lettre".

E gwirionez, n'heller ket prizañ re ar seurt levr hag e dalvoudegezh evit an holl geltiegourien, dreist-holl ar re a bleustr war an henvrezhoneg (hag a zo gwall-zistank, siwazh). Un dlead e vefe da bep levraoueg voutin e Breizh e brenañ, d'ar studierien vrezhonek da c'hellout tennañ o mad digantañ.

-:--:-

En niverenn a zeu e vo burutellet: Annales de Bretagne, LX, 1; Etudes celtiques, VI, 1; Celtica, II, 2; h.a.

" A L L I A M M - T I R N A N - O G "

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Komanant - bloaz :

war baper boufin	1 000 lur
war baper kaer	1 500 lur
komanant-skoazell	2 000 lur

Rener :

Ronan HUON
23, rue de la République
BREST

Merour :

Per LE BIHAN
13, route de Vaugirard,
MEUDON (S.& O.)
C.C.P. 5349-06 PARIS.

Evit Breizh-Veur, kas an arc'hant da :

Miss Lili THOMAS,

Ty'r Ysgol

CASTELLNEWYDD-EMLYN (Carms.)

=====
Istor Breizh displeget didro betek an amzer vromañ; an daolenn n'eus nemeti, eus c'hoarvezadennoù diwezhañ hon istor e-pad brezel 1939-1945 hag e-pad ar bloavezhioù goude, setu pezh a zegas dimp eil embannaduf

H I S T O I R E D E B R E T A G N E
an Abad POISSON

370 pajenn 16,5 x 25, moulet kaer, gant un daou ugent bennak a dresadennoù, kartennoù, poltredoù treset gant Mikael TONDEUR ha traoñ-pajennoù gant Rafig TULLOU.

ar skouerenn 750 lur (frejoù kas ouzhpenn 70)

bez ez eus ivez 100 skouerenn niverennet, moulet war baper kaer, stag outo 12 koadengravadurioù gant Z.LANGLEIZ,

ar skouerenn luks 1 500 lur (frejoù kas ouzhpenn 70)

Ma ne vez ket kavet e ti ho Levrier kustum,
goulennit an oberenn-se digant

Mari J. M O U L I N

22, ru Gurvand, 22

R O A Z H O N .

en ur reiñ dimp, mar plij, anv ho Levrier.

Liesskrivet gant Jord ar MEE
22, ru Gurvand, 22
ROAZHON.